

An impressionist painting of two young women. The woman on the right is in the foreground, looking slightly to the left with a somber expression. She has short, dark hair and wears a dark choker. The woman on the left is partially obscured behind her, also looking in the same direction. The background is composed of soft, blended colors of yellow, green, and blue, suggesting an outdoor setting. The overall style is characteristic of late 19th-century Impressionism.

MARIA-MERCÈ MARÇAL
La passió segons
Renée Vivien

Proa

MARIA-MERCÈ MARÇAL

LA PASSIÓ SEGONS RENÉE VIVIEN

Proa

Proa
A Tot Vent

La primera edició catalana d'aquesta obra va ser publicada
a Columna Edicions l'any 1995

Primera edició: maig del 2019

Disseny de la coberta: Planeta Art & Disseny

Imatge de la coberta: *The Loge*, 1882, de Mary Stevenson Cassatt

© National Gallery of Art, Washington DC, USA/Bridgeman Images/AGE

© Hereves de Maria-Mercè Marçal, 1995

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Proa

Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

www.proa.cat

Fotocomposició: Àtona Víctor Igual, s.l.

DIPÒSIT LEGAL: B. 6.276-2019

ISBN: 978-84-7588-764-7

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor
qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions
establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Espa-
ñol de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu
fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra ([www.con-
licencia.com](http://www.con-
licencia.com); 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

TAULA

Introït	11
---------	----

PRIMERA PART

Destrets i trencacolls d'un honorable burgès ferit de lletra	17
Papers privats de Sara T. (1)	47
La narradora força una treva greu en el vals làbil i vaporós d'una viuda suposadament alegre	55
La baronessa	63
Papers privats de Sara T. (2)	77
On monsieur B., professor, poc després de la seva acurada selecció de versos per a la tomba de Renée Vivien, passa tot record pel sedàs de la bona consciència	85
Papers privats de Sara T. (3)	95
«Plora per mi, que per tu ploro», digué, en estat de gràcia, un poeta eximi. La narradora es limita, humilment a subratllar l'ocasional justesa de la intuïció poètica	101
Papers privats de Sara T. (4)	123
Papers privats de Sara T. (5)	125
Les dames del llac	133
Papers privats de Sara T. (6)	151

On la narradora enfronta Charles B. a un mirall sens dubte espuri, del fons del qual sembla emergir, tanmateix, un biaix de sentit	155
Papers privats de Sara T. (7)	165
Papers privats de Sara T. (8)	167
Papa de Lesbos	177
Papers privats de Sara T. (9)	191

SEGONA PART

On la narradora se'ns enduu fins a un local equívoc, en un xamfrà de la mateixa plaça de Pigalle, i ens invita a assistir d'estranguis a un esponerós diàleg de cortesanes	199
El savi Salomó	213
Quaderns del savi Salomó-I	215
La sultana	223
Relat de Kerimée	231
Quaderns del savi Salomó-II	263
Senyor marquès	271
Quaderns del savi Salomó-III	287
On, per obra i gràcia de la narradora, i d'amagat de la gelosa mirada salomònica, s'alça el vel i s'esvaeix fins allà on és possible el misteri de «Suzanne»	295
Quaderns del savi Salomó-IV	305
On la narradora caça al vol el rastre evanescent del diari mai no escrit d'una antiga cambrera	315
Quaderns del savi Salomó-V	337
Papers privats de Sara T. (10)	343
Monòdia final	351
<i>Nota de l'autora</i>	361

DESTRETS I TRENCACOLLS D'UN HONORABLE BURGÈS FERIT DE LLETRA

París, 21 de novembre de 1909

Feia quatre anys que madame M. era morta. D'ençà d'aleshores, Amédée s'havia debatut en una orfenesa desconcertada i incrèdula, entestada a negar-se a si mateixa tossudament. Arrapat al cap d'un fil que la mà imperiosa d'una dona ja no estrebava, executava amb mecànica ritual uns gestos quotidianament repetits durant anys, com si un eix subsistís, malgrat tot, en l'espai buit que ara centrava els seus passos. Era com un vaixell de cop alliberat i privat d'un llast potser excessiu però necessari, que no s'adona que va a la deriva perquè no surt de les aigües benèvoles i tranquil·les que algú ha disposat entorn seu com un bell decorat.

Ara, però, la frèvola embarcació s'havia endinsat, imperceptiblement, en una por sorda, en un pressentiment d'aigües movedisses o d'espadat que hagués de fer-ne estella. I ho havia fet amb una inconsciència de saló, amb l'aquiescència fatigada d'una dama que entrés en un vals de la mà d'un misteriós ballador insistent, després d'hores de fer-se pregar, i quan aquest ja semblava desistir... I ara lliscava per damunt de les coses com si les coses i ell tinguessin ales, ales de cera tal volta, destinades des de sempre a fondre's en el foc i atretes sense remei per la incandescència d'un dolor encara llunyà. Aquesta

lleugeresa d'esglai li feia enyorar i execrar —per què m'has abandonat?— la feixugor que abans li donava cos, aquella mà autoritària que sabia subjectar-lo a la terra i semblava dominar les aigües. Per contrapesar aquest sentit creixent d'irrealitat, el nen que va ser s'abocava àvid als seus ulls, que ho veien tot, ho palpaven tot, a excepció d'aquell rostre de vell on lluïen, aquarians, blaus de vidre. Un rostre suau, de línies polides, blanc, que es difuminava en més blanc en els cabells que li llepaven els polsos i en la barba amable que li afinava el mentó. Ulls que desmentien sovint el benigne patriarca d'estampa i que espurnejaven un instant a l'encalç de les seves nebodes que el visitaven i el besaven a la galta: «Oncle, quina galta més dolça! Quin bo dóna de fer-hi petons!». Ell, llavors, els besava la mà: «Senyoretetes, la galta d'un vell cavaller és un lloc indigne per a llavis de rosa». I reia. I elles pensaven: d'ençà que la tia és morta l'oncle és més enjogassat, més rialler... Però també el veien fondre's, a sacsejades, en la intermitència de les seves visites —sovint anunciades i posposades per qualsevol si-nofos de darrera hora— com si cremés més, però també més de pressa. I, així, un dia el duïen de bracet al Luxembourg. I l'altre l'arrossegaven cap al cinematògraf del boulevard des Capucines. «Oncle, hem d'anar a veure el *Viatge a la lluna*». I ell, que havia estat el primer a dur-les al cinema, feia com si volgués fer-se pregar: «Ja no sóc fet per a aquestes coses, però —afegia— estaré encantat de servir d'escorta a unes dametes tan encisadores!». I una d'elles l'afalagava amb murrieria: «Oncle, vós sou un poeta!». Aquestes coqueteries de vell li duïen, a vegades, de cop sobte, Pauline a la memòria. No és que les seves nebodetes, enriolades i vives com un quadre de Renoir, s'assemblessin gens a aquella adolescent estranya que feia quinze anys tocava per a ell un vals de Chopin, després de contradir la seva petició: «Ho heu oblidat! Veieu? Jo bé us ho

vaig dir que preferia els valsos, i ho heu oblidat. Els valsos són molt més tristos que els nocturns. En els nocturns hi ha una tristesa sense vel, sense traves...». I emfàticament conclouia: «Els valsos són un gran dolor que esclata a riure per por d'embogir». Llavors ell, al vol, retreia Musset: «Res no ens fa més grans que un gran dolor». I ella reblava: «El vostre estimat Musset... Ell coneix el cor, com Chopin. Beethoven, en canvi, com Dante, coneix l'ànima: això és, almenys, el que diu la meva amiga Violette... però jo hi estic absolutament d'acord!». No, les seves nebodes no haurien sabut parlar així. Eren com la seva mare a la seva edat, que tot just si gosava arrancar de les tecles quatre peces fàcils, inevitables per a una noia ben educada. No es podia negar que en Rose, la petita, havia descobert darrerament unes certes vel·leïtats culturals, que no havia dubtat d'esperonar en la mesura que li ho permetien les seves visites, sempre massa espaciades, i breus. Però ni Rose ni, evidentment, la seva germana Berthe no haurien estat capaces de llegir Dante. I menys directament en italià, com ho feia Pauline a la seva edat. Ni de traduir-lo, per a ell només, com un present desgranat en cartes successives o en veu alta, asseguts de costat, mentre, darrere els vidres, l'hora s'anava teinyint de violeta. Així i tot, malgrat la distància vertiginosa, d'esbalç, entre una i altra situació, els seus ulls puerils li retornaven una imatge d'ell mateix que oferia un ordit massa semblant al d'aquella que mirallejava des del fons dels anys... trama més laxa, potser, fils de gruix i textura diferents... Una de les seves nebodes li havia dit: «Vós, oncle, sou un poeta» amb un deix d'ironia davant les seves frases amables, que salvaven, també ironia, la seva cortesia passada de moda. Però una vegada les havia vist meravellades davant d'ell en assabentar-se que, de més jove, havia publicat poemes en algunes revistes del seu Flandes natal. «I no ens els deixareu llegir?», feien, se-

duïdes. No s'havia fet pregar gaire i un vell sonet d'aire parnassià desplegava la cantarella dels seus alexandrins ben escandits —que ell sabia d'interès escàs— i les clavava, com cànides falenes, al punt fix d'un devot enlluernament: «Vós, oncle, sou un Poeta».

Aquell dia era diumenge. Després de tota una setmana de pluges i cel rúfol, el sol semblava voler fer el cor fort i aventurar un tímid indici de llum per les esquerdes d'una nuvolada encara compacta. El fullatge del parc Monceau, que Amédée divisava des de l'ampla balconada del seu pis del boulevard Courcelles, oscil·lava entre l'espurneig dels verds, la lluentor de l'aram brunyit i una ombra difusa que negava tots els colors en una indeterminació trista. El dimecres anterior havia succeït un fet estrany, que els meteoròlegs sens dubte devien haver explicat, però que per a Amédée continuava negat en l'aura prestigiosa del misteri. De cop i volta, a les onze del matí, des d'allí mateix on es trobava, havia pogut veure com la nit s'abatia sobtadament sobre París, a la manera dels ocells de presa, i en un moment tot va quedar a les fosques. Els llums elèctrics de les cases del luxós *quartier* es van començar a encendre, i feia l'efecte d'aquelles petites xinxetes que els rosegal·tars fan cremar davant les imatges i que hi ha qui, també, ofrena als seus morts. Els òmnibus, els tramvies, els cotxes de cavalls, els automòbils arrogants s'havien afegit amb els seus fars a l'urc estèril del pobre concert lluminós. La fosca, però, havia senyorejat arreu, amb una sornegueria cruel i inescrutable, fins que, aparentment moguda per un caprici reial, tan inesperadament com havia fet entrada, es va dignar retirar-se. Aquell diumenge, però, les coses eren al seu lloc: un dia clàssic de tardor, com els altres, i, encara, amb el do inesperat i benig-

ne d'un biaix de sol. Les seves nebodes li havien anunciat una visita. Volien que les acompanyés al Louvre. L'art, darrerament, s'havia convertit en una dèria de Rose, fins a l'extrem que li havia demanat que li deixés la *Història general de les arts plàstiques* de Salomon Reinach i havia estat capaç de llegirla de punta a punta. La seva germana gran, un xic indolent, la seguia de bon grat dues passes enrere. «Més endavant, oncle, ens heu de dur al museu de Saint Germain-en-Laye. El senyor Reinach n'és el director, i diu que...». «D'acord, d'acord», concedia ell. «I tu, tot això, com ho has sabut? Ja veig que el teu vell oncle no és l'únic que et guia pels dominis de les Muses...». Ella parlava només d'una certa professora, d'una tal mademoiselle Bonheur, però pel vermell que de cop li pintava els llavis i les galtes, Amédée li sospitava algun vague jovencell enamorat. D'aquí a quatre dies, es deia amb recança, entrarien en l'inevitable gremi dels adults. Sense retop, per més que s'hi resistissin. Hi havia gent que s'hi resistia de forma aferrissada. Aquest, però, no havia estat el seu cas. Dotat d'una innata capacitat per al pacte, el jove Amédée, aquell infant que de tan lluny li venia a la memòria, havia copsat perfectament què s'esperava d'ell a canvi d'allò que se li oferia, i havia accedit a pagar-ne el preu. A l'altre costat de la balança, havia subsistit dins seu durant molt de temps l'íntim convenciment d'haver reservat intacta la seva veritat última, sempre en estat d'esbós, en algun lloc d'ell mateix inaccessible als imperatius del món. A aquest espai, inconcret i inviolable, hi referia la poesia. Quan la seva família l'havia enviat a Leeds, perquè es fes capaç de les darreres innovacions en el ram del tèxtil, s'hi havia aplicat a consciència: sabia que en un futur proper hauria de dirigir l'empresa i estava disposat a fer-ho de la manera més adequada als temps moderns. Si li ho imposaven la sang i el llinatge, el cert és que hi va esmerçar tot el seu entusiasme de novici. El

món canviava. Calia que aquell vell arbre que enfondia les arrels segles endins tragués cap enfora tota la seva ufana, i afrontés el repte de l'avenir! Certament, l'hora semblava adient per als sobrevinguts de tota mena i el cotó d'Amèrica privava arreu per damunt dels antics materials, però res no havia de deturar el braó d'una antiga nissaga de teixidors llaners. I Amédée acceptava el relleu. Endins d'endins, però, ell sabia que era alguna altra cosa, molt més pròpia, intransferible. Alguna cosa substancial que no arribava a definir i que s'esmunyia per les clivelles de tot allò que quotidianament l'estructurava. Alguna cosa com... Poeta, per exemple. I, quan gosava donar al seu disseny un perfil tan boirós com el d'aquella paraula mítica, s'esborronava. A Leeds, molts cops l'alba el trobava despert, llegint el vell Wordsworth, que l'enfervoria, o el jove Swinburne, que li feia venir esgarrifances no sabia si de plaer o de repulsió o bé de totes dues coses alhora. Ell mateix, moltes vegades, es debatia amb el paper en blanc: paisatges verdíssims imbuïts de nebuloses melangies, nimfes etèries, amors de lluny vagament inassolibles... Feia anys, ja, que no escrivia poemes. Algun cop semblava que un vers escadusser el venia a trobar, com un vell hàbit que es resisteix a desaparèixer del tot, però era un contacte efímer, caduc. Sabia, ja, a hores d'ara que no seria mai poeta. Ni així, amb renúncia explícita a l'èmfasi arrogant de la majúscula. Potser ho havia sabut sempre, però la vellesa li havia destruït definitivament tota coartada i l'ajornament sense terme de la qüestió. Es deia que havia dut a bon port tot allò que li havia estat encarregat i això li donava una certa pau: havia pagat el seu deute amb el món. Li restava un deute imprecís amb allò més imprecís encara que era, creia, ell mateix. Saber-lo ja impagable tenia d'amargor el seu neguit espars.

«Serveu per sempre amb vós la fràgil poesia», li havia escrit Pauline en un pulcre alexandrí francès. Pauline, que havia cregut que ell era un poeta. «Estimat Poeta i Amic» encapçalava sovint les seves cartes. I el compadia: «que un Poeta com vós s'hagi de veure embolicat en afers tan prosaics...». Era estrany: als seus ulls d'adolescent tot prenia una contundència definitiva. Allò que per a ell era confús i tèrbol, incipient o incert, ella ho percebia amb uns contorns nítids i hi atribuïa la forma acabada i perfecta d'un cristall puríssim. I alhora confinava a l'absoluta inconcreció de la paraula *afers* tot allò que per a Amédée representava la realitat més ponderable. Algun cop havia fantasejat que la imatge ideal que Pauline li retornava —en les seves cartes, en els seus versos, en els seus ulls— era allò que ell hauria estat si les circumstàncies no l'haguessin empès d'una manera tan imperiosa cap on, després de tot, havia decidit d'anar. En el fons sabia que només era un simulacre de vida diferent allò que ella feia ballar davant dels seus ulls, una ficció que el fascinava amb la mateixa irrealitat d'aquelles ombres bellugadisses amb què els germans Lumière havien pretès fixar un tros de vida i que, a les fosques, omplien tot l'espai, tancaven fora la bigarrada existència del boulevard i la confinaven per una estona a una irrealitat encara més gran. El sentit o almenys una aparença de sentit semblava emergir del camp delimitat pel feix de llum, del fragment triat i ofert, mentre la massa informe d'actes i pensaments, d'impressions i sensacions, llanguia destinada a la mort, com l'or de fulles que una escombra anònima esborraria dels carrers, sense retop, l'endemà a la matinada. D'una manera semblant l'havia ullprès aquella il·lusió que Pauline li oferia de viure, per uns moments, una altra vida. Una altra vida que només fora del món semblava tenir dret a existir.

Pauline devia haver sentit dins del seu cervell el so del vidre que es trencava quan ell li va escriure aquella darrera carta. La

imaginava rient, rient, sense fre. Inclinata sobre el piano, arrencant-ne un tristíssim vals de Chopin. Molt més trist que cap dels nocturns. I, després, amb la ploma a la mà, destil·lant una fosca ironia, les frases de l'adéu que ell havia decidit d'acceptar tàcitament com a definitiu sense cap protesta. Era l'única sortida. No li havia fet cas, però, en la petició d'ella de retornar-li les cartes, les fotografies, els poemes, els records. Religiosament ho havia conservat tot, com a única prova que el feia alhora convicte i innocent. Molt clares vegades havia cedit a la temptació de rellegir-les. En una d'aquestes ocasions n'havia destruït una, que li cremava a les mans, i que semblava decantar la balança en el sentit d'una culpa que ningú sinó ell mateix hauria gosat atribuir-se. En ella, Pauline desfeia amb dues paraules la felicitat ambigüitat on reposaven el seu esperit i el seu sentiment. Les paraules subsistien encara, perquè no es pot destruir el foc amb el foc. Aquell ull intern que en demanava l'extinció havia desencadenat alhora un mecanisme fotogràfic, i aquella demanda explícita per part d'ella s'havia convertit en un bitllet caducat per a un paradís que només la fal·làcia del temps —ho sabia prou bé— gosava tenyir d'absolut.

Tot havia començat a la primavera del 1894. Amédée ho recordava amb exactitud, i no pas per la data de les cartes, que no explicitaven mai l'any i, en canvi, sí el dia de la setmana: els diumenges anglesos, tan odiats, que Pauline resumia en dues paraules: «Pregàries i rosbif». I afegia «totes dues coses igualment indigestes per al meu estómac frívol de parisenca...». Aquests diumenges que ella comparava a un dia de difunts doblat d'un dimecres de cendra i acompanyat d'un enterrament i que li feien venir ganes de fer totes les bogeries imaginables: «Insultaria algú... per distreure'm, faria una tombare-

lla enmig del carrer, per veure quin efecte fa... entonaria una cançó immoral enmig d'un sermó. Aniria a fer una conferència anarquista enmig del Hyde Park. Faria una revolució, cri-daria: a baix la reina i el príncep de Gal·les i tota la família reial. Hi hauria una insurrecció. Incendiaria Londres i tornaria a París! Tothom, aquí, és tan com cal, tan hipòcritament devot...». El dilluns i el dimecres es tenyien de festa i la veien baixar a les vuit del matí per interceptar el correu i evitar les indiscrecions que tantes cartes vingudes de París poguessin suscitar en el servei i en la família. Tot havia començat l'any 1894, en un saló del carrer de Vézelay, a la riba dreta del Sena, i aquest tot era ben poca cosa, si es mirava amb els ulls severs dels policies dels costums. A ell només li haurien pogut retreure a tot estirar una imprudència ben lluny de la temeritat, producte temporal d'una ceguesa massa favorable, potser sospitosament, al seu desig. Pel que fa a ella, la seva joventut ho disculpava tot, si no ho haguessin fet encara més les seves tristes circumstàncies familiars. Pauline era òrfena de pare. Amédée havia conegut la seva mare, madame T., en el mateix sopar d'amistats de família on va trobar la filla. Madame T. era americana i era una dona esplèndida, vídua de feia anys, aquella mena de dones que Amédée defugia instintivament perquè el feien sentir a l'acte o massa infant o massa vell. Vora seu, Pauline tenia l'aparença fada i un xic banal de noia a l'espera d'un bon casori, inofensiva i maldestra encara en les arts de saló. La seva germana Toinette, en canvi, en aquell punt en què la infantesa ateny la seva plenitud i sembla voler esclatar cap a la primera adolescència sense abandonar l'antic encís, captivava a primer cop d'ull. El contrast que mare i filla petita feien amb la filla gran establia una aliança implícita entre elles dues que al cap de pocs moments hauria esdevingut palpable fins i tot per a l'observador més distret. I Amédée, mogut pot-

ser per un innat sentit de l'equilibri, va oferir a Pauline el seu braç de cinquantenari avesat a cortesia. D'ençà que van intercanviar les primeres paraules va adonar-se, sorprès, que la seva tria havia estat justa: a mesura que l'adolescent anava fent confiança a la seva atenció, sorgia, com d'un embolcall de timidesa i anodinitat, una veu singular que insinuava a penes la Pauline que més tard havia de conèixer tan bé, però que ja tenia la virtut d'interessar-lo vivament. Almenys, es deia, per a l'estona del sopar. Parlaven de literatura, i ella obria uns ulls enlluernats i àvids, i ell reflectia en els seus, per la seva banda, avidesa de l'enlluernament d'ella, enlluernament de la seva avidesa. Tot plegat, sense abandonar mai aquell to contingut i cordial alhora de reunió familiar. En un moment determinat, Pauline li va agafar la mà i va cercar-hi les ratlles del seu destí. Mesos més tard, en una carta, ella havia de fer-hi broma, i havia de confessar-li que, als homes, sempre els deia el mateix, que eren inconstants i volubles, que tenien algun secret ben amagat darrere les seves excuses d'afers, que no s'hi podia confiar i coses per l'estil, i que amb això tenia el noranta per cent de possibilitats d'encertar i de fer-se una reputació com a endevina. Aquell vespre, Amédée havia protestat enèrgicament, fent un posat d'innocència extrema en mig de les rialles i l'engrescament general i davant el somriure rígid de madame M. En aquests destrets, Amédée sempre li esquivava la mirada, que sabia severa i imperativa. La seva muller no entenia gens la seva curiositat embadalida cap a la joventut i el seu lícit deler d'home sense fills cap a la sang incipient i els esperits en esqueix. No era ben bé un instint: s'assemblava més a la voluntat de transmetre un llegat, una herència immaterial i essencial. Havia llegit, ja en la seva joventut, Condorcet i Stuart Mill i fins i tot Poulaine de la Barre: no tenia res de particular, doncs, que afavorís amb una especial predilecció

les representants del sexe femení que li oferien, d'escreix, la possibilitat de contemplar la bellesa d'un gest, d'un rostre, d'un cos i, encara, una admiració agraïda pel reconeixement que ell feia de la seva potencial intel·ligència.

Abans d'una setmana, Pauline li havia escrit. Ell va trigar més a respondre. No arribava a capir quina ombra d'escrúpol el deturava. Només el seu dubte temorós enterbolia la transparència de les coses. Molt més tard, Amédée va atribuir aquella vacil·lació inicial a una mena de pressentiment, però és fàcil i segurament enganyós de llegir el passat a la llum del que sabem que s'ha esdevingut després. En una de les darreres cartes, Pauline evocava un dia que van anar a passejar al Luxembourg. Havia passat ja un any de l'inici de la seva relació epistolar. Un vell capellà se'ls mirava, tot caminant, i va somriure'ls, entendrit. Sens dubte els va prendre per un pare i una filla modèlicament ben avinguts i afectuosos. Si alguna imatge tenia Amédée en la ment quan va respondre a la primera carta de Pauline, s'assemblava extraordinàriament a aquesta. Només per l'absoluta certesa de no ser ben interpretat, va amagar la correspondència a madame M.

Van creuar dues o tres cartes abans que Pauline tornés a Londres. La seva mare i la seva germana ja eren fora, però ella havia pogut demorar la partença, i s'estava a casa d'unes amigues americanes: aquella Violette, que tan sovint tenia als llavis, i la seva germana petita, Mary, amb la qual compartia, si més no, el gust per la música... Tot i així, no es van tornar a veure. Però quan ell va saber el dia indicat i l'hora del tren li va enviar roses blanques a l'estació.

Pauline, Paule, Paulette. Segons el dia i el matís. La darrera carta anava signada així, Paulette, com si volgués fer-se encara

més petita i més francesa en el seu doble exili desolat. Quinze anys després, el record d'Amédée lligava sempre en una única i vívida imatge el seu rostre i les seves paraules. Fins i tot si l'evocava en silenci, les seves paraules prèvies o pressentides transfiguraven la visió que en tenia, fins a esborrar aquella massa banal, falsa, que li havia ofert d'entrada.

El rostre era, en darrer terme, el d'un infant del sexe femení aciençat o trasbalsat, i greu. Cap indicatiu d'aquesta gravetat no s'hi delatava a primera vista. I, així, els dos retrats que conservava de Pauline d'aquella època oferien només l'estampa d'una noia en flor, un rostre deliciós, d'oval arrodonit i galtes vellutades, uns llavis que el color sèpia de la fotografia no gosava esmorteir. Un capet que sorgia d'un escot obert sobre randes i puntes i flors de seda. Tot i que, a força de projectar-hi amb la imaginació allò que coneixia d'ella, hi havia sabut descobrir la bellesa que en un primer moment li havia passat desapercebuda, la imatge, en darrer terme, no deixava de ser convencional, de qualsevol noieteta per merèixer, que hauria pogut atreure per un moment la seva atenció distreta, en un saló, però que hauria estat esborrada sense rastre de la seva memòria en el moment següent per una altra imatge similar. De tots dos retrats, però, essencialment semblants, preferia el més gran, de cartró dur i enquadrat per una estreta franja verdosa... Pauline hi apareixia alhora etèria i sensual —etèria en la blancor del coll i els ulls, i els cabells suaument arrissats i recollits endarrere per agulles invisibles. Sensual pel gest dels llavis a penes entreoberts, per la vivor plena de la galta. L'altra fotografia, molt petita i més fosca, de contorn dentat, era més vulgar. Damunt del cap, a guisa de capell, una mena de pagoda florejada, enorme, pagava tribut a la discutible moda de l'època i un vestit enfarfegat de guipurs i garlandes de roses hi feia joc. El rostre, rodó i minúscul, com una relíquia en un

ostensori barroc, lluitava en va per atreure l'atenció. Només algú que l'hagués coneguda podia endevinar, en aquells dos puntets quasi imperceptibles dels ulls i en les línies poc precises del seu somriure, una alegria travessada d'incertesa. Era la darrera fotografia que li havia enviat, un cop guanyat el procés contra la seva mare, des d'Eastbourne. El luxós vestuari era indicatiu de la seva nova riquesa. L'alegria, de la seva nova llibertat. ¿Era també una nova incertesa la que l'havia dut a escriure-li aquella carta, l'única carta que ell havia hagut de destruir?

Era un dia de tardor com aquell, quan l'havia rebuda. Però tota aquella troca embullada, que no li havia deixat altra sortida prudent que la de segar el fil, tenia el seu origen mig any abans, a l'hivern, quan Pauline havia tornat a París i s'hi havia quedat pràcticament sola. Fins aleshores, la seva relació s'havia limitat a les cartes, a l'intercanvi de poemes i d'impressions literàries i a la tramesa per part d'Amédée de llibres que creia adients per a la formació d'aquell esperit que sentia tocat pel geni. Les cartes de Pauline eren plenes de confidències i de declaracions de principis. Amédée recordava la seva reacció aïrada quan ell, amb la més bona fe del món, li pronosticava el final de tots els seus mals —que ell identificava amb un dèficit afectiu evident— així que fes un casament idoni: «¿Us creieu que, avui dia, les dones no tenim altra cosa a fer que anar com un ramat de xais cap al matrimoni? Em pensava que éreu *de debò* amic meu...».

L'intercanvi de poemes es feia sobretot en una direcció. Una allau de versos venia de Londres a París, que ell comentava i corregia, alguns dels quals li anaven explícitament adreçats. Amédée va posar el progressiu apassionament que delataven a compte de l'èmfasi literari i de l'exaltada imaginació adolescent. Ell va participar en el joc amb algunes rimes ga-

lants i quatre sonets de recança per la joventut perduda. La resposta de Pauline feia filigranes sobre la primavera i la tardor unides per l'amor. Si el món feia impossible una tal aliança, li donava una cita definitiva en la mort.

Els poemes acompanyaven sempre les cartes, i eren com les dues veus d'una partitura, diferents i complementàries. I, de tant en tant, *Atala*, *René*, *El pecat del pare Mouret*, *Una pàgina d'amor*, en aquella col·lecció Guillaume tan manosa i ben editada, o algun llibre recent de Barrés o de Bourget, provocaven la seva gratitud més expressiva. D'aquell any, hi havia detalls esparsos que havia retingut sense cap explicació lògica. Per exemple, aquell enfilall de cartes que Pauline li havia escrit en un paper de dol, amb una orla negra tot al voltant. L'explicació que ella li va donar després, quan ell li va fer, inquiet, la pregunta pertinent, no havia pogut esborrar un neguit sord i imprecís: la mare de Pauline havia llogat per a l'estiu la casa d'un conegut, a Shepperton, i era aquest el propietari del fúnebre paper epistolar que, segons deia Pauline, omplia a vessar els calaixos d'un escriptori; aquest personatge, cobert de deutes, dos mesos abans havia perdut la seva mare. Era, també, el propietari de tot un seguit de revistes i llibrots que mai no haurien hagut de caure en mans d'una noieta decent... Pauline havia invocat el seu desig universal de saber davant les paraules escandalitzades d'ell.

Va ser mentre Pauline era a Shepperton que les cartes es van fer més i més freqüents. Ella intensificava el ritme, ell responia, amatent, sense perdre el pas. Pauline s'hi sentia gairebé feliç, deia, en aquell poblet de la riba del Tàmesi. La seva mare era a Londres i preparava un creuer amb un admirador... Sola amb Toinette i dues o tres persones de servei, Pauline se sentia lliure. Tocava el piano, feia llargues passejades, anava en carretel·la fins a un poble veí a menjar-se un gelat, mirava el

cel a la nit, les sortides i les postes de sol. Maleïa la pluja que la tancava a casa, els xàfecs que esfullaven les roses dels rosers.

I li escrivia pàgines i més pàgines. Després, el projecte de creuer es va desfer, madame T. va aparèixer de cop a Shepperton i Pauline va caure malalta. I tot va passar a ser més complicat.

Amédée s'adonava prou, a la distància que ara el separava d'aquells fets, de fins a quin punt ella duia les regnes i ell es deixava conduir, afalagat i commòs, i com aquell infant havia pres possessió, a la impensada, d'un íntim reducte que fins llavors havia estat només d'ell mateix. I, així, quan Pauline li va demanar que escrivís dues cartes, una de falsa, per als ulls de madame T., i una altra de debò, ho va fer, divertit. Va cedir també, amb menys entusiasme, a escriure a Toinette. Seguia totes i cada una de les indicacions de Pauline. Li escrivia de manera que les cartes arribessin el dia que ella li assenyalava, per raons objectives de seguretat, semblava, o per raons subjectives: el seu simple desig. Quan més endavant la mare i les dues filles van sortir de viatge, cap a Spa, via Ostende i Brusselles, Pauline li va dir d'interrompre la correspondència, i així ho van fer. Només unes quantes postals apressades, de text breu, per part d'ella, havien alimentat durant un mes un deler, en ell, que per primera vegada apareixia nu. Un enyor viu i de caires aguts s'ensenyoria de cop d'Amédée, un moment qualsevol, i llavors ell s'adonava que aquell era un dels dies de la setmana en què abans arribaven les cartes de Pauline. Quan van reprendre la correspondència, Pauline li va anunciar, amb una exaltació desbordada, que passaria l'hivern a París. Molt poques cartes van arribar, ja, a l'apartat de correus i al nom fals que ella li assenyalava, a Londres, per a l'endemig. A París, Pauline s'hi va estar pràcticament sola, mentre la seva

mare i Toinette viatjaven amb amics. Podia anar i venir amb tota llibertat. Com ja li havia anunciat a les cartes, li va ensenyar tots els seus llocs favorits. I Amédée es va deixar conduir, com un col·legial de la primera volada, a dalt de tot de les torres de Nôtre-Dame, i va descobrir des d'allà un altre París als seus peus, molt diferent del de la seva adolescència, aquell del seu primer viatge a la capital, quan les obres de Haussmann ho convertien tot en un enderroc gegantí. Van recórrer el Louvre de dalt a baix, i, sense parar esment a la seva diferència d'edat, algú els hauria pogut confondre amb qualsevol de les parelles de promesos tímids i formals que s'hi donaven cita. Van travessar el Luxembourg en totes direccions i es van embadalir davant les criatures que aplaudien amb fervor els títols dels Champs Elysées. Ell la va visitar al pis del carrer de la Boissière, que inundava de flors, i ella li va llegir Dante, en italià, i va tocar per a ell valsos de Chopin. Amédée es trobava en una situació cada cop més estranya: amagar les seves sortides a madame M., com abans li havia amagat la correspondència, el feia sentir que actuava com un home culpable i, en canvi, ningú no hauria pogut censurar res en concret d'aquella relació. Una sola vegada van anar al teatre. Mai fins aleshores no havien sortit de nit. S'hi havien arriscat, tot i la recança d'Amédée, tot i el perill d'una indiscreció probable. Però hi havia el deler de Pauline, i la innocència més absoluta davant tota presumible acusació, que semblava protegir-los com una cuirassa invisible. Amédée es va deixar convèncer, guanyat per una voluntat de candor que es desconeixia. I quan el fiacre es va aturar davant del portal de la casa d'ella, ja de tornada, una complicitat d'infants rebels segellava un pacte difús però inequívoc. L'instant era dens i tibant, complet com un món. Hi havia un marc, uns límits, que implícitament havien acceptat i la seva sang batia contra ells i el fet de topar-hi no feia

sinó agusar i convertir en escuma i efervescència alada l'impuls de la sang. Amédée havia ofert a Pauline un pom de violetes, que durant tota la vetllada ella havia dut a l'escot. En el moment que baixava del cotxe, mentre li donava la mà dreta, l'esquerra es va esquitllar nerviosament fins on semblava arrellar el seu coll blanc i esvelt. Les violetes van passar de la mà esquerra de Pauline a l'esquerra d'Amédée. Les mans dretes van seguir encaixades un llarguíssim segon.

Els pitjors temors d'Amédée es van confirmar. Era difícil de saber d'on provenien les males veus. Però madame M. fou advertida i també la mare de Pauline, que va fer una irrupció inesperada i autoritària. L'anunci del retorn immediat a Londres va produir aquell episodi luctuós que ell no volia recordar i que li va ser infligit com un retret més, greu, decisiu. Pauline va fer un abús temerari del cloral. Havia quintuplicat la dosi que, quan patia d'insomni, li servia de somnífer. La darrera notícia que en va tenir Amédée era que aquest fet no havia tingut conseqüències irreparables, perquè algú del servei hi havia arribat a temps.

Després va venir aquell llarg parèntesi. En un primer moment, Amédée s'havia sentit inesperadament lleuger. Els darrers fets l'havien immobilitzat amb el pes d'un esglai feixuc com el plom. Saber Pauline estàlvia i lluny concedia una treva a la seva necessitat de decidir. Més tard, davant del silenci d'ella, va suposar un control estricte, invencible, per part de madame T. i va començar a enyorar-la amb una estranya violència. Llavors va fer aquell gest imprudent, estúpid, del qual s'havia penedit tot seguit. Quan el llibre de Goethe, amb el missatge en alemany, li va ser retornat, va maleir la seva ingenuïtat d'un moment. Era evident que madame T. no podia ser enganyada amb un ardit tan simple. Al cap d'un parell de mesos, finalment Pauline li va escriure.